Sateenkaariperheet ry

4.10.2018
Lausunto

Asia:

Lausunto lakivaliokunnalle lapsenhuoltolain uudistamisesta

Sateenkaariperheet ry kiittää mahdollisuudesta lausua sateenkaariperheiden kannalta keskeisen tärkeästä lakihankkeesta.

Sateenkaariperheet ry on *poikkeuksellisen tyytyväinen lain valmisteluun* ja rohkeuteen ottaa huomioon lapsen etu moninaisissa perhetilanteissa. Hallituksen esityksessä erityisen kannatettavaa ovat lapsen oikeus tavata tosiasiallista vanhempaansa sekä laajennetut mahdollisuudet sopia huoltajuudesta, tapaamisesta ja tiedonsaantioikeudesta. On ymmärretty, että vanhempien riidattomat keskinäiset sopimukset ennaltaehkäisevät myöhempiä ongelmia ja ristiriitoja. Tätä sopimusvapauden piiriä on nyt haluttu laajentaa.

Ministeriön työryhmä esitti, että lapselle voitaisiin sopia tapaamisoikeus hänelle erityisen läheiseen henkilöön (käytännössä: tosiasiallinen vanhempi) osapuolien yhteisellä sopimuksella. Tarkoitus oli, että sosiaalilautakunta voisi vahvistaa tällaisen sopimuksen samalla tavalla kuin lautakunta voi nykyään vahvistaa juridisten vanhempien keskinäisen sopimuksen lapsen tapaamisista. Tätä mahdollisuutta kannatettiin valmistelun aikana hyvin laajasti, ja myös lausuntokierroksen palautteessa valtaosa lausujista suhtautui ehdotukseen myönteisesti. Tästä huolimatta hallitus jätti mahdollisuuden pois esityksestään.

Sateenkaariperheet ry:n pykäläesitys:

1. ***Lakivaliokunnan tulee palauttaa lakiin työryhmämietinnön 9c§:n 2 momentti, joka mahdollistaa sosiaalilautakunnalle vahvistaa sopimus lapsen ja tosiasiallisen vanhemman tapaamisista.***

Sateenkaariperheet ry:n esitykset perusteluiden tarkentamiseksi:

2. *9c§:n perustelut on selkeytettävä niin, että on selvää, että perheeseen syntyvän lapsen syntymän aikaan vallinnut perhetilanne (esimerkiksi useamman vanhemman apilaperheessä) voidaan vakiinnuttaa lapsen* ***syntymästä lukien*** *sopimuksella tosiasiallisen vanhemman tapaamisoikeuksista, vaikka esimerkiksi uusperheessä edellytettäisiin tilanteen vakiintumista ennen kuin tapaamisoikeus voidaan sopia uudelle vanhemmalle.*

3. *9§:n 1 momentin perusteluihin tulee lisätä huomio siitä, että joskus lapsella on jo* syntyessään *sellaisia tosiasiallisia vanhempia, jotka eivät ole hänen juridisia vanhempiaan, jos lapsi on syntynyt useamman kuin kahden henkilön yhteisestä tahdosta ja vanhemmuutta on suunniteltu jaettavan useamman kuin kahden henkilön kesken.*

4. *7§:n perusteluihin tarkempaa ohjeistusta sosiaalilautakunnille niistä tapauksista, joissa lapselle olisi hyvä vahvistaa kahta useampia huoltajia vanhempien sopimuksella (kolmen tai neljän vanhemman sateenkaariperheet, vakiintuneet uusperheet)*

Yksityiskohtaiset perustelut alla:

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

On erityisen kannatettavaa, että huollon tarkoitusta koskevassa pykälässä 1 huomioidaan myös lapsen muiden tärkeiden ihmissuhteiden vaaliminen. Perusteluissa nostetaan esimerkiksi sisarukset, isovanhemmat, tosiasialliset vanhemmat sekä tosiasialliset sisarukset, toisin sanoen muut lapset, joiden seurassa lapsi on varttunut, ja joihin hänellä on sisarussuhdetta vastaava läheinen suhde.

Tärkeää on myös perusteluiden huomio, että huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa ratkaisua tehtäessä tulee arvioida myös se, miten ratkaisu kykenee turvamaan lapsen suhteet vanhempien lisäksi myös muihin tärkeisiin ihmisiin. Muiden lasten tärkeiden ihmissuhteiden vaalimisen laiminlyönti voisi myös antaa aiheen huolto- ja tapaamisoikeusratkaisun muuttamiseen.

Yleisten säännösten täsmentäminen huoltajien yhteistyötä ja lapsen osallisuutta korostavilla uusilla säädöksillä esityksen mukaisesti on tärkeää yleisenä ohjeistuksena kaikille lapsen vanhemmille ja huoltajille.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

On äärimmäisen hienoa, että hallituksen esitys lisäisi sopimusvapautta vanhempien kesken silloin, kun on kyse riidattomasta lapsen huoltoa ja tapaamista koskevasta asiasta. Tulevaisuudessa perhelainsäädäntöä tulee kehittää vielä lisää tähän suuntaan. Ministeriön työryhmän esityksestä poiketen hallitus kuitenkin jätti esityksestään pois mahdollisuuden sopia lapsen ja tosiasiallisen vanhemman tapaamisista. *Tämä tulee palauttaa lakiin valiokuntakäsittelyn aikana (ks. tarkemmin alla)!*

Tapaamisoikeuden määrääminen **lapsen ja tosiasiallisen vanhemman välille 9c§**

Pykälän 9c mukaan lapselle voidaan määrätä tapaamisoikeus erityisen läheiseen henkilöön, käytännössä tosiasialliseen vanhempaan. Tämä on lapsen ihmisoikeuksien kannalta keskeisen tärkeä ratkaisu.

Pykälän perusteluissa tunnistetaan muutamia esimerkkitapauksia tilanteista, joissa pykälä voisi tulla sovelletuksi (sijaisvanhemmuus, uusperhetilanteet, isovanhempi huoltajana/hoivaajana). Näissä kaikissa tapauksissa on kyse lapsen elämän aikana tapahtuneen muutoksen (ero, huostaanotto) jälkeisten ihmissuhteiden vakiinnuttamisesta.

> *Perusteluihin tulee lisätä huomio siitä, että joskus lapsella on jo syntyessään tällaisia tosiasiallisia vanhempia, jos lapsi on syntynyt useamman kuin kahden henkilön yhteisestä tahdosta ja vanhemmuutta on suunniteltu jaettavan useamman kuin kahden henkilön kesken.*

Tapaamisoikeudesta sopiminen **lapsen ja tosiasiallisen vanhemman välille 9c§**

Ministeriön työryhmä esitti, että lapselle voitaisiin sopia tapaamisoikeus hänelle erityisen läheiseen henkilöön (käytännössä: tosiasiallinen vanhempi) osapuolien yhteisellä sopimuksella. Tarkoitus oli, että sosiaalilautakunta voisi vahvistaa tällaisen sopimuksen samalla tavalla kuin lautakunta voi nykyään vahvistaa juridisten vanhempien keskinäisen sopimuksen lapsen tapaamisista. Tätä mahdollisuutta kannatettiin valmistelun aikana hyvin laajasti, ja myös lausuntokierroksen palautteessa valtaosa lausujista suhtautui ehdotukseen myönteisesti. Tästä huolimatta hallitus jätti mahdollisuuden pois esityksestään poistamalla työryhmämietinnön 9c§:n 2 momentin.

Tapaamisista sopiminen lapsen ja tosiasiallisen vanhemman tilanteessa ehkäisisi ongelmia tulevaisuudessa aivan samalla periaatteella kuin muissakin tilanteissa. Jos lapsen vanhemmat ovat keskenään yksimielisiä jostain asiasta, joka ei ilmeisesti ole lapsen edun vastainen, sopimuksen vahvistaminen suojaa lasta tulevilta ristiriidoilta. Nyt lapsen ja tosiasiallisen vanhemman tapaamisista päättäminen oltaisiin jättämässä kaikissa tilanteissa tuomioistuinten tehtäväksi. Tämä jättää lapsen oikeuden tosiasiallisiin vanhempiinsa epävarmaksi mahdolliseen ristiriitatilanteeseen saakka. Selkeä ennakkosopimus taas varmistaisi lapselle oikeuden tavata kaikkia vanhempiaan, vahvistaisi lapsen hyvinvointia ja ehkäisisi vanhempien välisiä ristiriitoja.

Hallituksen päätös hylätä työryhmän esitys (työryhmämietinnön 9c§ 2 momentti) koskee lapsia monenlaisissa perhetilanteissa, esimerkiksi uusperheissä ja sellaisissa sateenkaariperheissä, joissa lapsella on useampia kuin kaksi tosiasiallista vanhempaa syntymästään lähtien.

> *Lakivaliokunnan tulee palauttaa lakiin työryhmämietinnön 9c§:n 2. momentti, joka mahdollistaa vahvistaa sopimus lapsen ja sosiaalisen vanhemman tapaamisista:*
>
> *”Tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen voivat tehdä lapsen vanhemmat 1 momentissa tarkoitetun lapselle läheisen henkilön kanssa. Jos lapsella on vain yksi vanhempi, myös hän voi sopia tapaamisoikeudesta lapselle läheisen henkilön kanssa. Sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen siten kuin 8§:ssä säädetään.”*
>
> *Vastaavasti tulee lisätä 9§:n 2 momentin perusteluihin työryhmämietinnön perustelut:*
>
> *”Pykälän 2 momentissa säädetään sopimuksen tekemisestä. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan sopimuksen osapuolina ovat yhtäältä vanhemmat ja toisaalta 1 momentissa tarkoitettu henkilö. Momentin toisen virkkeen mukaan myös lapsen ainut vanhempi voi tehdä sopimuksen tällaisen henkilön kanssa. Momentin viimeisen virkkeen mukaan sosiaalilautakunta voi vahvistaa tällaista tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen siten kuin 8 §:ssä säädetään. Ilman sosiaalilautakunnan vahvistusta sopimus ei olisi täytäntöönpanokelpoinen.*
>
> *Lain 8 §:n 3 momentin viimeisen virkkeen mukaisesti sopimuksen vahvistaminen edellyttää, että ainakin toinen vanhemmista on lapsen huoltaja. Jos lapselle on aikaisemmin vahvistettu oikeus tavata jotakuta toista hänelle erityisen läheistä henkilöä ja uusi sopimus voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen, sopimuksen vahvistaminen edellyttää 8 §:n 4 momentin 3 kohdan mukaisesti kyseisen henkilön suostumusta.”*
>
> *[ja]*
>
> *”Tässä pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeutta koskevasta sopimuksesta tulisi 7b§:n 1 momentin mukaisesti ilmetä tapaamisen ja luonapidon tarkemmat ehdot.”*

Sateenkaariperheissä on siis usein tilanne, jossa lapsen hoivasta vastaa suunnitelmallisesti lapsen syntymästä lähtien useampi kuin kaksi tosiasiallista vanhempaa (ns. apilaperheet/kumppanuusvanhemmuus). Näissä tilanteissa ei riitä, että tapaamisista on mahdollista sopia jossain vaiheessa, vaan on lapsen edun mukaista vakiinnuttaa lapsen syntymässä vallinneet olosuhteet niin, että lapselle voitaisiin sopia jo hänen syntymänsä aikoihin tapaamisoikeus henkilöön, jonka on tarkoitus toimia hänen elämässään vanhempaan verrattavassa roolissa. *Mietinnön 9c§:n perustelut eivät huomioi tällaista tilannetta lainkaan.*

Ehdotetun sääntelyn perusteella ei ole täysin selvää voisiko sosiaalilautakunta vahvistaa tällaista vanhempien ja tosiasiallisen vanhemman välistä sopimusta vielä lapsen syntymän aikoihin, vai edellyttääkö sopimuksen vahvistaminen kaikissa tilanteissa vakiintuneen ihmissuhteen syntymistä.

Yhtäältä tapaamisoikeuden yleisessä määritelmässä 2§:n 1 momentissa ja sen perusteluissa todetaan, että olemassa olevan suhteen ylläpitämisen lisäksi ”tapaamisoikeus voidaan kuitenkin vahvistaa myös tilanteessa, jossa tällaista läheistä suhdetta ei tapaamisoikeutta vahvistettaessa vielä ole, vaan se vasta pyritään luomaan”. Jos tätä periaatetta sovelletaan myös apilaperheeseen syntyneen lapsen oikeuksiin, pitäisi hänellekin voida vahvistaa tapaamisoikeus tosiasialliseen vanhempaansa suhteen ”luomiseksi” jo syntymästä lukien.

Toisaalta pykälä 9c tuntuu asettavan tapaamisoikeuden vahvistamiselle tässä tilanteessa ehdot, jotka käytännössä tarkoittaisivat, että sopimus tapaamisoikeudesta voidaan vahvistaa vasta kun aikaa on kulunut ja vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen vertautuva suhde on jo päässyt syntymään. Kolmannen näkökulman antaa 10§ viimeinen momentti, jonka mukaan asia, joka koskee lapsen tapaamisoikeutta, on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, ellei se ole lapsen edun vastainen.

> *Sateenkaariperheet ry vaatii, että myös apilaperheeseen syntyvän lapsen syntymän aikaan vallinnut perhetilanne voidaan vakiinnuttaa alusta asti vanhempien välisellä sopimuksella tapaamisoikeuksista. Asian selkeyttäminen vaatinee vähintään pykälän 9c perusteluiden tarkentamista.*

Perusteluissa on tunnistettava ja ääneen lausuttava se tosiasia, että joskus lapsen elämässä on pykälässä tarkoitettuja erityisen läheisiä henkilöitä jo syntymästä lähtien. *Näihin tilanteisiin tulee voida soveltaa toisenlaisia periaatteita kuin tilanteisiin, joissa tarkoituksena on vakiinnuttaa myöhemmässä elämänvaiheessa syntynyt elämäntilanne.*

Uusperhetilanteessa ei esimerkiksi ole tarkoituksenmukaista vahvistaa lapselle tapaamisoikeutta vanhemman uuteen puolisoon välittömästi, vaan ainoastaan sitten, jos lapsen ja hänen bonusvanhempansa välille on syntynyt vakiintunut ja läheinen vanhemmuussuhteeseen verrattava suhde. Tästä huolimatta apilaperhetilanteessa lapselle olisi voitava sopia tapaamisoikeus välittömästi lapsen syntymän yhteydessä, koska tämän sopimuksen on tarkoitus tukea läheisen ihmissuhteen syntymistä, samalla tavalla kuin 2§ 1 momentissa tarkoitetaan.

Vastaava ongelma oli pitkään lainsäädännössämme, kun naisparien lapsen asema vahvistettiin perheen sisäisen adoption kautta, mutta koko adoptiolainsäädäntö lähti siitä oletuksesta, että perheen sisäisessä adoptiossa on aina kyse lapsen muuttuneesta perhetilanteesta. Adoptiolaki ei lainkaan huomioi tilannetta, jossa lapsi syntyy kyseiseen perhetilanteeseen. Tässä oltaisiin nyt tekemässä vastaavaa virhettä, jos jätetään huomiotta, että joskus lapsi syntyy sellaiseen perhetilanteeseen, jonka vakiinnuttaminen vaatisi tapaamisoikeuden vahvistamista alusta lukien.

Lapsen *huollosta sopiminen* muulle kuin vanhemmalle vanhempien ohella (7§):

On selvää, että lapsen huollosta sovittaessa, sosiaalilautakunnan on harkittava, onko sopimus lapsen edun mukainen, jos huoltajiksi ollaan sopimassa useampi kuin kaksi. Tämän harkinnan tukena lautakunta ja lautakunnan päätöstä valmisteleva viranhaltija käyttää hallituksen esityksen perusteluita. Perusteluiden olisi hyvä antaa eväitä useammanlaisiin tilanteisiin kuin mitä esityksessä mainitut perustelut nyt tekevät.

Perustelut ohjeistavat nyt harkitsemaan, voiko sovitusta huoltojärjestelystä olla haittaa lapselle. Yhtä tärkeää olisi harkita järjestelyn hyödyt ja vahvuudet lapsen edun toteutumisen kannalta. Esimerkkitapauksiksi tulisi nostaa tilanteita, joissa lapsen elämässä toimii useampia aikuisia, jotka vastaavat lapsen hoivasta ja huollosta käytännössä, ja joihin lapsella on lapsen ja vanhemman

suhteeseen vertautuva läheinen suhde. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi vakiintuneessa uusperhetilanteessa.

Sateenkaariperheissä järjestelyyn, jossa lapsella on kahta useampia huoltajia, on usein tarve perheissä, jossa lapsen tosiasiallisina vanhempina toimii lapsen syntymästä saakka kolme tai neljä aikuista (ns. apilaperheet). *Kun lapsella on useampia tosiasiallisia vanhempia ja kun hän asuu useammassa kodissa, on usein lapsen edun mukaista, että kaikki hänen tosiasialliset hoivaajansa ovat myös hänen juridisia huoltajiaan.* Tätä näkemystä tukee myös apilaperheiden oheishuoltajuutta koskeva oikeuskäytäntö, jossa lapselle on järjestelmällisesti määrätty kahta useampia huoltajia.

> *Olisi tuomioistuinten työn ja perheiden vaivan säästämistä, jos sosiaalilautakunnat ohjeistettaisiin niin, että he uskaltaisivat vahvistaa useamman huoltajan sopimukset tämän tyyppisissä tilanteissa suoraan ilman tarvetta tuomioistuinkäsittelyyn.*

Myöhemmin saman pykälän perusteluissa viitataan 9c§:ään ja todetaan, että sen mukaisen tapaamisoikeuden yhteydessä voi olla perusteltua, että henkilöllä on myös vahvistettu tiedonsaantioikeus lapsen asioista. Samoin voisi ohjeistaa, että usein on olemassa perustelut myös oheishuoltajuudelle, jos kyseessä on lapsen elämässä erityisen läheinen henkilö, johon lapsella on lapsen ja vanhemman suhteeseen vertautuva suhde.

Lisätietoja antaa

Juha Jämsä
toiminnanjohtaja
044 997 1956
juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Sateenkaariperheet ry on vuonna 1997 perustettu lastensuojelu- ja perhejärjestö. Se toimii Suomen sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien sekä perhettä suunnittelevien ja vanhemmuudesta kiinnostuneiden ihmisten kontaktifoorumina, vertaistuen tarjoajana, oikeuksien puolustajana, tiedonvälittäjänä ja edunvalvojana sekä perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kouluttajana.

Sateenkaariperheet ry ja Suomen Uusperheiden Liitto haluavat kiinnittää huomiota siihen, että erilaisten perheiden näkökulma tulee lähtökohtaisesti aina huomioida lainsäädäntötyössä, jotta uudistettavat käytännöt huomioivat kaikki lapset ja perheet. Perheiden monimuotoisuutta edustaa yksittäisten perhejärjestöjen lisäksi Monimuotoiset perheet -verkosto, jonka asiantuntemus on lainsäätäjän käytettävissä. *www.monimuotoisetperheet.fi*